

הרב אהרן ניווירטה
 ר"מ בישיבה קהילת יעקב קרית פאפא

קו התאריך במשנת החזון איש (א)

תוכן המאמר

א. שיטת החזון איש: מורכבת מכמה הנחות / ב. השאלה לשיטתו, מדוע מותחין הקו מצפון לדרום בקצה שנחאי (צ' מעלות מירושלים), ולא בקצה סיביר? / ג. טעם א' – עד שנחאי נחשב לישוב העליון. [מה הן גבולות "ישוב העליון"?] / ד. פליאה עצומה: יפן למטה ואסטרליא למעלה? / ה. טעם ב' – שנחאי נמצא בקו ישר נגד מזרח ירושלים. / ו. האם הוא "קו ישר"?

א. שיטת החזון איש: מורכבת מכמה הנחות

כמה קולמסים נשברו וכמה דיו נשפכו על סוגיא עמוקה ורחבה הזו, הידועה בשם "קו התאריך"¹. וכמה וכמה שיטות נאמרו ונשנו בזה מגדולי הדורות², והבאים אחריהם שקלו וטרו בדבריהם להקשות ולתרץ להרוס ולבנות³. ומן השיטות המפורסמות ביותר הלא היא "שיטת החזון איש".

בעוד שרוב השיטות שנאמרו בנושא זה, איך והיכן לחלק את כדור העולם ולקבוע באיזה קו הימים מתחילים, מיוסדות על הנחה אחת ויחידה, לדוגמא שיטה הידועה בשם הגרי"מ טיקוצנסקי זצ"ל⁴, שקו התאריך חולף בק"פ מעלות מזרחית לירושלים, וטעמו ונימוקו עמו שירושלים היא מרכז העולם, וק"פ מעלות למזרח נחשב למזרח העולם, וק"פ מעלות למערב נחשב למערב העולם. לא כן היא שיטת החזון איש שהיא שיטה המורכבת מכמה הנחות, ולכל הנחה והנחה יש כמה לשונות בדבריו מה הן גדרן של כל הנחה, וביאורי וטעמי

1 עי' באריכות באנציקלפדיה תלמודית כרך כ"ב ערך יום, ובנספח שם. ובסוף הנספח רשימה של קונטרסים וספרים שיצאו לאור במשך השנים שדנו בנושא זה, וע"ע בספר ישראל והזמנים (הארפענעט) סי' ע"ח.

2 תמצית השיטות הן:

1. שיטת החזון א' - צ' מעלות מזרחית לירושלים, וסיביר ואסטרליא ג"כ מקדימין.
2. שיטת הגרי"מ שפירא אב"ד טשורטקוב ועוד הרבה - צ' מעלות מזרחית לירושלים מצפון לדרום.
3. שיטת הגרי"מ טיקוצנסקי ועוד הרבה - ק"פ מעלות מזרחית לירושלים
4. שיטת הרב בנימין רבינובויץ תאומים - קנ"ו מעלות מירושלים (מייצר ברינג)
5. שיטת הגר"ד שפירא - קל"ה מעלות מירושלים
6. וי"א (עי' ישראל והזמנים) - קמ"ג מעלות מירושלים
7. שיטת היסו"ע ? - קי"ד מעלות מירושלים
8. שיטת הרב שמואל מוהליבר ועוד הרבה - כל מקום כפי שהוחזק בו ועי' בסוף המאמר מפת העולם עם כל השיטות.
- 3 עי' באנציקלפדיה תלמודית שם, ומאז נכתבו ונתפרסמו כמה מאמרים בנושא זה עלי גליונות וקובצי תורנים.
- עי' קובץ אור ישראל גליון נ"ח, נ"ט, ס' וס"א. ובקובץ בית אהרן וישראל גליון קמ"ז, קמ"ח קמ"ט וקנ"ז. ועוד הרבה.
- 4 ועוד הרבה גדולי עולם החזיקו בשיטה זו, וביניהם הרה"ק מזעוויהל זצ"ל והאמרי אמת, עי' רשימה ארוכה במאמרו של הרב י. שבדרון בקובץ בית אהרן וישראל גליון קנ"ז הערה 15.

כל הנחה והנחה אינם באים כאחת, אלא מפוזרים בדבריו זעיר שם זעיר שם.

וממדה שנדפס ממנו בסוגיא זו יש לפנינו ב' אגרות בספר אגרות חזון איש (ח"ב סי' קס"ד, ח"ג סי' קפ"ז) שאותם כתב בתקופת הפולמוס הידועה – כשהרבה מן הגולים שהו בימי המלחמה בעיר קובא שביפן, והנידון הי' לגבי יה"כ בשנת תש"ב, וקונטרס י"ח שעות (שהוציא לאור אחר שיצא לאור ספר היומם להגרימ"ט זצ"ל, ונדפס בסוף חזון"א הל' שבת סי' ס"ד), ועוד ב' מכתבים שנדפס בשולי קונטרס הנ"ל⁵. ובעסקינו בסוגיא זו השתדלנו ללקט עמרים ולקבץ נפוזים, ולהזמינם לפונדק אחד, ולדלות מים עמוקים מלב אי"ש, ולהעיר ולהאיר בכוננת דבריו הקדושים.

ומתוך דבריו יוצא שיטה מסובכת שלא ניתנה להיאמר בבת אחת, אלא בהדרגה בזה אחר זה, ובכמה שלבים שלב אחר שלב. וכדי להציעם בשלחן ערוך לפני הקורא, ניתחנו את דבריו וחילקנו אותם לחמש הנחות (ואולי הי' אפשר להרכיב שתיים מהן לאחת?). ואלו הן:

א. "עיקר התחלה היא מירושלים"⁶ (אגרות)⁷ ("יש לפנינו שני דרכים אם) לחשוב את ירושלים לקו התחלה" (מכתב)⁷.

ב. "היבשת המזרחית נטפלת לירושלים" (אגרות), "דיה לכבודה של ירושלים להשוות את היבשה העליונה אליה וליתן לה צ' מעלות למזרח" (מכתב)

ג. "מושכין קו מקוטב צפוני לקוטב דרומי והקו עובר על ירושלים, ועוד עושין קו מקוטב צפוני לקוטב דרומי והקו עובר על קצה המזרח (בצ' מעלות, שנחאי), ורבע הכדור שבו שני הקוים האלו הוא המקדים⁸ לירושלים" (סק"ה ד"ה ונראה). "וגם איים המתפצלים הם בכלל ישוב העליון וכאילו הם מחוברים" (שם ד"ה והנה). "קו המתחיל את היבשה בשטח העליון הוא המתחיל" (סק"ד ד"ה שאלה א').

ד. "עושין המרדיאן (קו התאריך בלשון החזון"א) מעוקם כעיקום הקו הגובל את הים ואת היבשה, באופן שרצועות היוצאות מהיבשת לתוך הים נטפלות ליבשת" (אגרות), "וכל יבשת אשר תחלתה ברבע כדור הזה (מלפנים הקו הנמתח בקצה המזרח) אף שיוצאה למזרח חוץ מהקו מקדימה" (סק"ה ד"ה ונראה) "כל הישוב אשר למזרח ירושלים מקדים מירושלים ונחשב מזרח ירושלים המתקדם בין שהוא נמשך צ' מעלות בין שנמשך יותר מצ' מעלות ולכן כל סיביר מתקדם מירושלים" (מכתב).

ה. "וכן ארץ אסטריא המתחילה כנגד צ' מעלות ומארכת חוץ לצ' מעלות דינה כסיביר ומקדמת לירושלים" (מכתב).

5 לאחרונה יצא לאור ספר גנוים ושו"ת חזון איש ובו מופיעים עוד כמה מכתבים שכתב בתקופה הנ"ל, אולם ע"פ רוב דברינו במאמר הזה בנויים על דבריו שכתב בקונטרס י"ח שעות, ובמכתב השני שם, ובאגרות ח"ג סי' קפ"ז.

6 עיי"ש שכתבו כמסתפק. ובמכתב הנדפס בספר גנוים ושו"ת חזון"א מבואר דבר זה תלוי במחלוקת הר"ה והיסו"ע, ולפי הר"ה שעליו מסתמך החזון"א עיקר ההתחלה היא מירושלים.

7 במאמרינו: סי' פלוני - היא בקונטרס י"ח שעות; אגרות - בח"ג סי' קפ"ז; מכתב - מכתב השני בקונטרס י"ח שעות.

8 מקדים - שם מתחיל יום השבת קודם שמתחיל יום השבת בירושלים; מאחר - שם מתחיל יום השבת לאחר שמתחיל יום השבת בירושלים. וכן בלשונינו לכל אורך המאמר.

ביאור שיטת החזון איש – חמש הנחות

א. ההתחלה מירושלים.
ב. היבשה עד צ' מעלות נטפלת לירושלים.
ג. מושכין קו בקצה המזרח וכל מה שלפנים מן הקו מקדים, ואף האיים שאינם מחוברים.
ד. רצועות היוצאות נטפלות ליבשת, והקו מתעקם לפי חוף הים.
ה. ארץ אסטריא המתחילה כנגד צ' מעלות ומארכת חוץ לצ' מעלות דינה כסיביר.

ב. השאלה לשיטתו: מדוע בשנחאי?

עיקר שאלתינו שנתרכז במאמר הזה היא על הנחה השלישית, – וכדרך אגב יתבארו גם שאר ההנחות – שמושכין קו מצפון לדרום העובר על קצה המזרח אשר בשנחאי, ומה שלפנים מן הקו הזה מקדים לירושלים. וכאן הבן שואל, מדוע? מה זכתה שנחאי למתוח קו ישר נגדה? ומאי שנא לפנים מן הקו הזה שאין חולקין לא הים ולא האיים מן היבשה והכל מקדימין, ומאי שנא חוץ מן הקו שרק היבשה המחוברת ממש מקדמת ולא האיים? מאי שנא ארץ סיביר שהקו מתעקם כפי הקו הגובל את היבשה ואת הים, ומאי שנא שנחאי שמתחין נגדה קו ישר?

וביותר ביאור שהלא באמת יש מקום "לחשוב את ירושלים לקו ההתחלה" "שממנה הושתת העולם ושם נברא אדם הראשון ע"ה" וכמו שכתב החזו"א (מכתב), והטעם שאין

9 הנה ידוע ומבואר בדברי החזו"א ששיטתו בנויה על דברי הרז"ה במס' ר"ה בפירושו את דברי הגמ' דף כ' ע"ב, אולם רוב האחרונים שנקטו ג"כ להלכה כהרז"ה לא הוציאו שיטה כה מסובכת ומורכבת, עי' להלן הערה 24, ובע"ה בחלק ב' מהמאמר באות ט' ננסה לברר מה הכריח את החזו"א לחדש את שיטתו, ולהרכיב כל אלו ההנחות זה בזה. ושאלתינו בחלק הראשון מהמאמר היא, מה היא ההסבר והטעם לשיטה זו (לא המקור ולא הראיות).

אומרים בן, שעל ידי זה "יתחייב ששני שכנים זה בצד זה יובדלו יום שלם" (שם), ו"לא יתכן ששני שכנים זה אצל זה יתחלקו" (סק"ב ד"ה ועוד דבקשותיו), כי "היש בעולם התול ושגוען כמו זה" (יסוד עולם מאמר ב' פי"ז), ולכן מפני טענה זו "התחשבו (הראשונים ז"ל) בהשתוות את כל הישוב לירושלים ולא למצוא מקום שיובדל מירושלים יום שלם" (סק"ב).

ולכאורה טענה זו שייכת גם לסיביר ואסטרליה שחלק מהם נמצא בתוך צ' מעלות, ולא יתכן לומר שהחלק שנמצא בתוך צ' מעלות יהי' מקדים לירושלים וחלק היבשה הנמצא חוץ לצ' מעלות יאחר, ויתחייב ששני שכנים זה בצד זה נבדלים א' מן השני ביום שלם, וזה שגוען והתול. ולכאורה זהו מקורו וטעמו של החזו"א להטפיל כל סיביר ואסטרליה להיותם מקדימים ולא מאחרים, והגם שלא כתב טעם זה להטפלת סיביר ואסטרליה רק לגבי הוספת היבשה עד צ' מעלות, (עי' להלן בדברינו אות ג').

ואם כן איפוא כשאנו באין לדון על האיים והים שאינם מחוברים ליבשת זו המחוברת לירושלים, ועליהם טענה הנ"ל ליתא, א"כ קשה ממנ"פ, או שלגבי האיים והים יהא קו המתחיל נגד ירושלים ממש, וכל מה שנמצא חוץ לקו זה יתאחר שהרי הטענה "שלא יתכן ששני שכנים זה אצל זה יתחלקו" איננה שייכת לגבי המדינות והים שאינם מחוברים זה לזה, או אם יש איזה סברא שהיא שאי אפשר לחלוק את העולם לרוחב מצפון לדרום (ובאמת יש סברות עצומות לומר כן עי' בהערה¹⁰), וכיון שיש טעם וסיבה שצריכים להקדים לירושלים באיזה חלק מן רוחב הזה, צריכים למתוח קו מקוטב צפוני לקוטב דרומי ולהיכלל כל מה שהיא לפניו מן הקו, א"כ צריכים למתוח הקו בקצה היבשה ממש בקצה ארץ סיביר קנ"ו מעלות מירושלים (במיצר ברינג).

ובמלים אחרים ממנ"פ אם ס"ל להחזו"א שצריכים למתוח דוקא קו ישר, צריכים למתוח בקצה ארץ סיביר, ואם ס"ל דאפשר לעקם את הקו כפי הגבול הגובל את הים והיבשה, למה לא נמתח את הקו נגד ירושלים ממש, ומה זכתה שנחאי או צ' מעלות שכשמגיעין שמה מפסיקין מלעקם את הקו ומתחילין למתוח קו ישר, הי' לנו להמשיך לעקם את הקו לפי חוף הים עד יבשת אפריקה (ואולי להכניס את הקו לתוך הים סוף?), וכשנגיע נגד ירושלים ממש, נמתח קו ישר נגדה עד קוטב דרומי, שהרי באמת ירושלים היא מקום ההתחלה, ולא הוסיפו את היבשה אלא מפני שהיא מחוברת ליבשת ירושלים וא"י?

10 כבר נתקשו הרבה על חידושו של החזו"א שהקו מתעקם ומתפתל לפי חוף הים.

א. שהרי אנו דנין על הילוך החמה, באיזה רגע ביום מתחילה החמה סיבוב חדש, ועפ"ז נידון שבאותו רגע מתחיל יום חדש באיזה נקודה בעולם שהחמה שקעה שמה, ובכל רגע ורגע שהחמה הולכת ממזרח למערב מתחיל יום חדש בנקודה אחרת, והנה החמה זורחת ושוקעת נגד כל קו וקו מקוי הרוחב מדרום לצפון ברגע אחת. ולדוגמא באותו רגע שהחמה עולה וזורחת ביפן באותו רגע ממש עולה וזורחת בארץ סיביר ואסטרליה במקומות הנמצאים באותו קו שיפן נמצא בו, (לדוגמא קו 135 למזרח גריניטש עובר בסיביר וביפן ובאסטרליה), ולפי החזו"א יוצא שבאותו רגע הוא זריחת החמה של יום שישי ביפן וזריחת החמה של יום השבת באסטרליה וסיביר, וזהו מילתא דלא מסתברא.

ב. שלפי החזו"א יוצא שיפן מתאחרת יותר מכ"ז שעות מקצה סיביר, (ויש מקומות ביפן שמתאחרים יותר מכ"ז שעות) וכשכבר יצאה השבת בסיביר ועומדים שם אור ליום ראשון, וביפן השבת לא התחילה, וזהו דבר רחוק מאוד. ג. יפן מובלעת משלשת צדדים ביבשה (סיביר מן הצפון, סין מן המערב ואסטרליה מן הדרום) שכולם כבר התחילו יום השבת, ויפן לא תתחיל את היום השבת עד למחרת, וגם זה הוא נגד הסברא. והנה אף שהם קושיות חזקות וסברות עצומות, אבל אינם אלא דברים התלויים בסברא, והמתרץ יתרץ שלהחזו"א לא נראה לו אלו הסברות להכריע סברות אחרות שהיתה לפניו, לאחר את יפן ולהקדים סיביר ואסטרליה. ועל זה ראוי לנו לומר מה שכתב החזו"א על הראשונים "דבריהם אף בשיקול הדעת הם תורה שלימה" (מכתב).

והנה בדברי החזון איש נמצאים כמה הגדרות וביאורים בענין זה, ובכמה מהם לא ברור אם הם טעמים או הגדרות או לסימנא בעלמא, וגם אינו מבורר אם הם תלויים זה בזה, או טעמים נפרדים. אבל בכל אופן מתוך דבריו יכולים להוציא חמשה טעמים מדוע מותחין הקו העובר על קצה המזרח אשר בשנחאי ולא במקום אחר. ונשתדל להציעם לפני הקורא, ולהעיר עליהם כיד ה' הטובה עלינו.

ואלו הן:

א. "הישוב שמירושלים עד שנחאי נחשב לישוב העליון בכל רחבו לדרום ולצפון" (סק"ה).

ב. שנחאי הוא "קו ישר מירושלים" (מכתב), "אין ישוב נגד ירושלים רק צ' מעלות" (אגרות).

ג. "עיקר היבשת נחשב למקום הקצר" (אגרות).¹¹

ד. "שם (בצ' מעלות מזרחה לירושלים) נולד אור הראשון כשהתחילה החמה להקיף מטבור הים" (סק"ב ד"ה והננו - בשם היסוד"ע).

ה. "הלכה למשה מסיני" (סק"ו) "נאמן לנו עדותן של הראשונים ז"ל לחושבן שהן הן הדברים שנאמרו למשה בסיני" (מכת"י הובא בקובץ המעין תמוז תשי"ד. במאמרו של הרב ק. כהנא).

ג. טעם א' - הישוב שמירושלים עד שנחאי נחשב לישוב העליון

ז"ל החזון איש בסק"ה "והנה יסוד הדבר דהתחלת היום הוא בתחלת מזרח ישוב העליון אינו מסתמך על פי' הרז"ה והכוזרי, אלא מיוסד ע"פ דברי היסוד עולם בשם כל הראשונים ... וא"כ איפוא כל ישוב העליון למזרח בין נגד ירושלים ובין הקצוות המאריכים למזרח כמו ארץ סיביר כולם מקדימים לירושלים, והים והאיים מאחרין והישוב שמירושלים עד שנחאי נחשב לישוב העליון בכל רחבו לדרום ולצפון, ואף איים המתפצלים הם בכלל ישוב העליון וכאילו הם מחוברים, ולכן ארץ אסטריא בכלל יבשת העליון, ובליתתה למזרח כדין בליטת סיביר... שטח עליון נידון בפני עצמו... ולא זכות צ' מעלות יש כאן אלא זכות הישוב לוקח לו הרוחב"

ודבריו מבוארים שהטעם שהתחלת הימים מקו הנמתח מצפון לדרום נגד שנחאי הוא, כי עד שנחאי נחשב לישוב העליון... ואף איים המתפצלים (ארץ אסטריא וכל הים והאיים הנמצאים לפניו מן הקו) הם בכלל ישוב העליון, והיינו שהקובע מהיכן התחלת הימים הוא שכל מה שנכנס בכלל ישוב העליון מקדים לירושלים.

וכ"כ בסק"ד ד"ה שאלה א' "קו המתחיל היבשה בשטח עליון הוא המתחיל" ובד"ה שאלה ג' "ונאמרה ההלכה דהתחלת הימים... בתחילת ישוב העליון". וכוונתו אחרי שיש לנו נקודה ששם היא התחלת שטח העליון מותחין קו כנגדה מצפון לדרום וכל מה שנמצא

11 ויש שהוסיפו סברא שישית ע"פ דברי הרז"ה שעל דבריו בנה חז"א את שיטתו, שכתב והקו המקיף את אורך הארץ על פני פלך הרביעי משבעת הפלכים והוא האמצעי בישוב, ומוזה הוציאו שהטעם לקביעת הקו בקצה המזרח בשנחאי ששם הוא "אמצע הישוב" ובחלק שני מהמאמר נידון בזה בע"ה - היכן הוא פלך הרביעי, והיכן הוא אמצע הישוב.

לפנים מן הקו מקדים (והכל בכלל ישוב העליון).

ועכשיו עלינו לבאר א. מהו החשיבות בישוב העליון? ב. ועוד מה נכנס בגדר ישוב העליון ומה לא, והיכן הן הגבולות של ישוב העליון?

הנהגה החשיבות בישוב העליון מבואר בדבריו כמ"פ, בסק"ד ד"ה שאלה ב' "איזה חשיבות יש לא"י ולירושלים בהתחלת הימים שהזכירו (דבריו מוסבין על השאלה ששאל בספר היומם על פי' הרז"ה שמתחילין הימים מקצה המזרח ששעות לפני ירושלים, והלא צריכים ליתן החשיבות לירושלים ולא"י ולהתחיל שם, וכמ"ש הרז"ה בעצמו "חשבון הימים תחילתו מן הנקודה השלישית שהיא טבור הארץ והיא ארץ ישראל", ועל זה תי' החזו"א) לא קשה מידי שישוב העליון היא חטובה חשובה בפני עצמה ובהשקפה על ישוב העליון ירושלים המרכז והקוין הנמשכין מירושלים מתאווין להשוות עמו" פי' דבריו, שחשיבות ישוב העליון היא מפני שהיא חטובה אחת עם א"י וירושלים.¹²

ועתה נבא לשאלה השני' מה נכנס בכלל ישוב העליון ומה לא, שהלא בהשקפה על מפת העולם הישוב שבו נמצא א"י נמשך עד סיביר, והכל היא חטובה בפני עצמה, ואם כן היכן הם גבולות ישוב העליון, והיכן מתחיל ישוב התחתון?

הנהגה מבואר בדברי החזו"ן איש דישוב העליון אינו נמשך עד אחר סיביר אלא מסתיים בצ' מעלות מירושלים דהיינו בקצה המזרח אשר בשנחאי, ומשם והלאה כבר נחשב כישוב התחתון, ואפי' היבשה המחוברת לישוב העליון אם נמצא אחר צ' מעלות אינה נחשבת כישוב העליון אלא כישוב התחתון. וכמו שכתב בהדיא "שמירושלים עד שנחאי נחשב לישוב העליון".

ומשמע מדבריו עוד יותר מזה, שלא היבשת המחוברת לירושלים בלבד, היא בכלל ישוב העליון, אלא כל האיים והים הנמצאים לפנים מצ' מעלות מירושלים נחשבים כחלק מישוב העליון וכמ"ש "ואף איים המתפצלים הם בכלל ישוב העליון וכאילו הם מחוברים".

ולפני שנבאר היסוד והסברא להנחה זו שרק עד שנחאי נחשב לישוב העליון, מה ראה בשנחאי לקבוע בה הגבול לישוב העליון, צריכים אנו לבאר לפי זה למה חלק מסיביר וחלק אסטרליא הנמצאים מחוץ לצ' מעלות מקדימין לירושלים הלא אין הם חלק מישוב העליון?

ואין לומר ששם ישוב העליון מתארך, וישוב העליון אינו מסתיים בקו ישר בצ' מעלות מירושלים, ורק בקו ירושלים ושנחאי הגבול הוא צ' מעלות, אבל לצד צפון ישוב העליון מתעקם ומתארך לפי גבול היבשה, שא"כ מאי שנא יפן מאסטרליא, למה אסטרליא נחשב לאיים המתפצלים וכאילו היא מחוברת, ויפן לא נחשב לאיים המתפצלים, שהלא בהתבוננות

12 וכן מבואר במכתב ב' "אחרי שירושלים נחשבת למרכז וממנה הושתת העולם ושם נברא אדם הראשון ע"ה... החתשבו בהשתוות את כל הישוב לירושלים, ובשני אלפים תוהו עדיין לא נתישבה הארץ אלא ביבשת זו, ואם כה איפוא דיה לכבודה של ירושלים להשוות את "היבשה העליונה" אליה, וליתן לה צ' מעלות למזרח וצ' מעלות למערב... והיינו שהזכירו (הרז"ה והכזורי) שהתחלת היום מירושלים". וכ"כ בסק"ג "וכבוד ארצינו במקומה מונח והיא מרכז ישוב העליון וממנה נמשכות חליפות הרצועות לכל קצוי הארץ וכו' וגם לענין התחלת הימים יש כאן כבוד לא"י שהיא האמצע בישוב העליון... והיא הממוצע והאמצעי מכובר". ובסק"ב ד"ה ועוד "ועוד אנו צריכים להוסיף כי שטח עליון של הארץ היא עיקר הישוב משום שבאמצעו המקומות המקודשות ביותר א"י וירושלים ובו תחלת הישוב בשעת בריאת העולם ובו ישב אדם הראשון... וישוב התחתון בכלל איי הים נחשב". הרי מבואר שחשיבות ישוב העליון מפני שבו נמצא ירושלים וא"י ואדם הראשון.

על מפת העולם, יפן נראית הרבה יותר קרובה לארץ סיביר ממה שאסטרליא קרובה ליבשת שנחאי ושכניה, וכמו שאסטרליא נתפצלה מיבשת שנחאי ושכניה, גם יפן נתפצלה מארץ סיביר (חלק הנמצא בצפונה של יפן)?

ועל כרחק אתה צריך לומר **שישוב העליון** מסתיים בקצה הישוב בשנחאי, אלא שיש איזה סברא מיוחדת על החלק מסיביר (ואסטרליא) היוצאים חוץ לצ' מעלות שהם ג'כ מקדימים לירושלים. ומהי הסברא הזו?

והנה בדברי החזו"א לא מבואר להדיא הטעם להוספה זו, הגם שכתב קיצורי דברים בענין זה, אבל אינו ברור אם כוונתו ליתן טעם או רק להגדיר איך והיכן למתוח הקו. וז"ל באגרות **"עושיין המרדיאן** (קו התאריך) **מעוקם כעיקום הקו הגובל את הים ואת היבשה, באופן שרצועות היוצאות מהיבשת לתוך הים נטפלות ליבשת, ואמנם הן בבחינת טפל".** ויש מקום לומר שכוונתו כאן ליתן טעם להוספת סיביר (ואסטרליא) היוצאים חוץ לצ' מעלות **"מפני שהן נטפלות ליבשת"**, והוא מדין טפילה, והיינו שבאמת הישוב העליון מסתיים בצ' מעלות, אלא מה שמחובר לישוב העליון נטפל לו אע"פ שאינו מיישוב העליון (ובמה שכתב **אמנם הן בבחינת טפל** כוונתו כדי להסביר למה א"כ יפן אינה נחשבת כאילו היא מחוברת לסיביר כמו שאסטרליא נחשבת כאילו היא מחוברת, וע"ז מיישב שהיבשה היוצאות חוץ לצ' מעלות איננה אלא בבחי' טפל, ומשום כן האיים הנמצאים מתחתיה (יפן) אינם יכולים להיחשב כאילו הם מחוברים)¹³.

ויש אופן אחר להסביר שיטתו וסברתו להוסיף כל ארץ סיביר (ואסטרליא) ולחברם לישוב העליון, אע"פ שאינם חלק מיישוב העליון, והוא מטעם קושית היסוד עולם על הרז"ה שהחזו"א הביאו ורמז לה כמה פעמים בתוך דבריו, **"לא יתכן דשני שכנים זה אצל זה יחלקו"** (סק"ב ד"ה ועוד דבקשיותיו), והוכפלו בסק"ד ד"ה שאלה ו', עיי"ש. ובסק"ה כתב **"שהראשונים לא הזכירו צ' מעלות וכו' ואדרבה אי יחבין צ' מעלות יהי' התאריך החולף באמצע הישוב וזה שהיסוד"ע מרחיק בתכלית הריחוק"**. וכלשונו של היסוד עולם **"היש בעולם שגוען והתול כמו זה"** (מאמר ב' פי"ז).¹⁴

13 שוב מצאתי במאמרו של הרב קלמן כהנא בקובץ המעין תמוז תשי"ד שהעתיק מכת"י של החזו"א שכתב וז"ל **"ומסתבר שאין כאן מקום לקביעות צ' מעלות, אלא העיקר היא היבשה שקרא ה' ארץ, והוא הכדור העליון, שיציר כפיו נברא שם, ושם ירושלים ומקום המקדש. ובאותה היבשה מתחיל היום בכל מקום ומקום בהתחלתו, יהיה המרחק מירושלים צ' מעלות או יותר"ע"כ.** ומשמע שהטעם להוספת כל ארץ סיביר הוא משום שהיא היבשה שקרא ה' ארץ, ויציר כפיו נברא שם, והיינו שהכל היא יבשה אחת, אבל טעם זה אינו מספיק להוספת ארץ אסטרליא, וצ"ע.

ומשמע עוד מדבריו דכל ארץ סיביר הוא בכלל כדור העליון, ולפי"ז צ"ע למה יפן הנמצא הרבה יותר קרוב מקצה סיביר אינו בכלל כדור העליון, ואי משום שאינה מחוברת אליה, הלא גם אסטרליא אינה מחוברת, ועכצ"ל ככוונתו שמה שכתב ובאותה היבשה מתחיל היום בכל מקום ומקום בהתחלתו דהיינו אע"פ שהוא יוצא מגבולות כדור העליון, אבל כיון שהוא חלק מהיבשה שקרא ה' ארץ, לכן מתחיל היום בכל מקום ומקום בהתחלתו, ועדיין צ"ע. [שוב ראיתי בספר גנוזים ושור"ת חזו"א מש"כ בא' מן המכתבים ששלח ליפן, ומשמעות לשונו נראה שבתחלה עלה על דעתו לקבוע עיקר הקו נגד ירושלים, ורק היבשה המחוברת ממש לירושלים מקדמת, ואולי כת"י שנמצא תחת ידו של הרב ק. כהנא כתב לפני שחזר בו, ולפי"ז מיושבין דבריו לפי משנתו הראשונה.]

14 ויש להוסיף עוד מה שכתב במכתב השני [אע"פ שמה שכתב שם אינו לגבי הנידון שלפנינו מדוע מוסיפין ארץ סיביר, אלא למה אין עושיין הגבול נגד ירושלים ממש, עכ"ז יש לומר שאותה סברא עצמה שייכת גם לנידון שלפנינו] וז"ל **"יש רגש נפשי שהים גובל את היבשה הזאת"** וכעין זה כ' באגרות ח"ב סי' קס"ד **"המרדיאן הוא מעוקם כעיקום הקו הגובל עם אוקינוס"**, וכ"ה בח"ג סי' קפ"ז **"מרדיאן מעוקם כעיקום הקו הגובל את הים ואת היבשה"**. ואולי כוונתו לתת טעם להוספה זו, כי הסברא נותנת לא לעשות הקו באמצע היבשה, כקושיית היסוד"ע

סיכום הדברים עד הנה: עד שנחאי נחשב לשוב העליון, ומותחין קו מצפון לדרום נגד שנחאי, ומה שלפנים מן הקו נחשב לשוב העליון ואע"פ שאינם מחוברים כאילו הם מחוברים, וסיביר ואסטרליה היוצאים מן הקו נטפלים לשוב העליון או מפני שהם מחוברים ליבשת ישוב העליון, או מפני שאי אפשר לחלוק את היבשה מפני שאין לך התול ושגוען כמו זה.

ועתה נתנה ראש ונשובה לעיקר שאלותינו מה זכתה שנחאי להיותה הגבול שגובל את ישוב העליון, ומדוע מותחין את הקו נגד שנחאי וכל מה שהוא לפניו מן הקו נחשב כישוב העליון. ויותר מזה צריכים לבאר שבדבר עגול לא שייך עליון ותחתון, ומה נכנס בגדר עליון ומה נכנס בגדר תחתון, וננסה להוציא מדברי החזו"א גדרן של דברים.

וזה"ל בסק"ב ד"ה ועוד אנו "כי שטח עליון של הארץ היא העיקר הישוב משום שבאמצע המקומות המקודשות ביותר א"י וירושלים וכו' ולפיכך משתמשים הרבה פעמים בשם מרכז הישוב על ירושלים בבחינת מרכז שטח עליון" ומבואר בדבריו שא"י הוא אמצעו ומרכזו של שטח העליון, ולפי"ז יוצא ביאור פשוט למה שנחאי הוא התחלת ישוב העליון כי כשמחלקים את כדור הארץ לחצאין וחציו יהא למעלה וחציו למטה, משימים את ירושלים למרכז חצי העליון וצ' מעלות למזרח וצ' מעלות למערב (ביחד ק"פ מעלות – חצי הכדור) נחשב לשטח העליון. ומה שיוצא חוץ לצ' מעלות הוא כבר חלק מחצי כדור התחתון ונחשב לישוב התחתון. ומוכן היטב לפי זה מדוע ישוב העליון מתחיל משנחאי, כי שם הוא התחלת הישוב בחצי כדור העליון כשירושלים היא המרכז.

ובסק"ו ד"ה שאלה ב' "שישוב העליון היא חטובה בפני עצמה ובהשקפה על ישוב העליון ירושלים המרכז והקוין הנמשכין מירושלים מתאווין להשוות עמו". ברם מדבריו הללו משמע קצת להיפך שאחר שאנו יודעין כבר מהו ישוב העליון (מאיזה סיבה ידועה) אנו רואין בחוש שירושלים היא המרכז, אבל אי אפשר לומר כן שע"פ השקפה על כדור הארץ אין ירושלים נראית כמרכז הישוב כלל, ומשוכה היא הרבה לצד מערב (וכמו שבאמת כתבו הרבה ראשונים שמקצה המזרח עד ירושלים יש קי"ד מעלות, ולפי המציאות הוא עוד יותר מזה), וע"כ שכוונתו להיפך, שאם קובעים את ירושלים למרכז, נמצא דקצה המזרח הוא בשנחאי, וכמו שכתב בסק"ב וכל שאנו קובעין נקודה באמצע השטח שכל הקוים יוצאים ממנה ומהוים את השטח, מכנים אנו את הנקודה טבור ומרכז.¹⁵

"איך יתכן שיהי' לוי השוכן במקום... עומד עתה בחצות יום שבת וכפפור בו יהודה שכנו הרחוק מעט קט לצד מזרח ויאמר לא כי אלא ביומם של אתמול אנו עומדים היש בעולם התול ושגוען כמו זה" (מאמר ב' פ"ז), ועל סברא זו יסד החזו"א את שיטתו לעשות הקו בין הים ליבשה להציל את ההלכה מידי התול ושגוען.

15 וזהו כוונתו במכתב השני שבסוף הקונטרס ד"ה הראשונים "דיה לכבודה של ירושלים להשוות את היבשה העליונה אליה וליתן לה צ' מעלות למזרח וצ' מעלות למערב [את הצ' מעלות למערב אין צורך לטעם זה ... אלא אנו צריכים לטעם השתוות לירושלים לצ' מעלות של מזרח]" עכ"ל.

והרבה נתקשה מאד בדבריו הללו, שהרי אנו רואין בחוש שאין הישוב לצד מערב מתארך עד צ' מעלות, ולא קרוב לזה כלל, ואם כוונתו היתה לומר שיש גבול לישוב העליון למזרח ולמערב מאיזה סיבה אחרת (לא מפני שירושלים היא המרכז) וירושלים היא באמצע לפי המציאות, קשה בכפלים שהחוש מכחישו שלמערב ירושלים אין היבשה מתארך עד צ' מעלות כלל. אלא שכוונתו מבוארת שאדרבה אנו קובעין את ירושלים לאמצע הישוב ולנקודת המרכז מפני חשיבותה, ואחר שירושלים היא באמצע ממילא יוצא שחצי כדור העליון מתחיל מצ' מעלות למזרח וירושלים ומסתתים בצ' מעלות למערב ירושלים יהי' מה שיהי' ים או יבשה (ובאמת עדיין צ"ע, אבל אכ"מ).

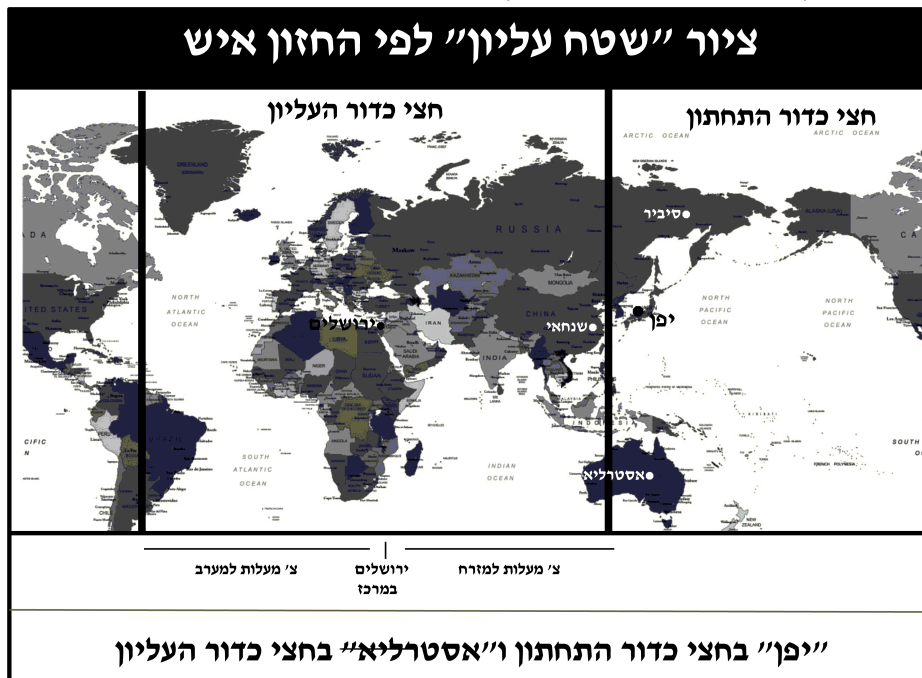
וע"פ דברינו יתיישב סתירה אחרת שיש בדברי החזו"א שמדבריו כאן משמע ש"צ' מעלות" הוא הגורם והוא הקובע, ובסק"ה כתב "הראשונים לא הזכירו צ' מעלות אלא תחלת המזרח, ואדרבה אם יבנין צ' וכו'" משמע

וכנראה זהו הביאור בשיטתו מדוע מותחין הקו מדרום לצפון נגד שנחאי, וכל מה שהוא לפנים מן הקו מקדים לירושלים, כי זהו גבול חצי כדור העליון וכל מה שנמצא לפנים מן הקו נכלל בישוב העליון כיון שנמצא באותו חלק כדור שגם ירושלים וא"י נמצאים בו, ולכן אסטרליא וכל האיים נחשבים כאילו נתפצלו מיישוב העליון, כיון שנמצאים על חצי כדור העליון. (וחלק סיביר היוצא חוץ להקו נטפל לישוב העליון וכמו שביארנו).

ד. פליאה עצומה: יפן למטה ואסטרליא למעלה?

אולם דא עקא שהגבולות שגבל לנו החזון איש בענין ישוב עליון וישוב התחתון לכאורה הם דברים תמוהים ומופלאים מאוד. שאם לוקחין את כדור העולם וחולקין אותו לחצאין באופן שירושלים היא במרכז חצי כדור העליון, נראה בחוש שיפן נמצא בחצי כדור העליון ואסטרליא נמצא בחצי כדור התחתון!

וננסה לצייר ולהציע את הדברים בציורים ברורים, דהנה כשאנו מסתכלים על מפה ישרה המצויירת על גבי נייר, אז ודאי נראה שאם קובעים את ירושלים למרכז ונותנין לה צ' מעלות למזרח וצ' מעלות למערב וזהו חצי העליון וחלק הנשאר הוא חצי התחתון, יוצא שיפן הוא בחצי התחתון ואסטרליא הוא בחצי העליון.

מזה דקצה הישוב שבמזרח הוא הגורם, ולכאורה דבריו סותרין זה את זה, ולדברינו יונח שחצי כדור העליון מתחיל בצ' מעלות, והיום מתחיל ביבשה המתחלת בחצי כדור העליון. נויש נפק"מ להלכה אם היום מתחיל בתחילת הישוב או בצ' מעלות, שהרי שנחאי אינה רחוקה מירושלים צ' מעלות אלא פ"ו מעלות ועוד, והחזון"א בעצמו עמד על זה בסק"ו, עיי"ש. ויש להסתפק בכונתו שם, ובע"ה בחלק שני מהמאמר פרק ח' ננסה לבאר דבריו. עכ"פ יש נפק"מ להלכה היכן מותחין את הקו אם בצ' מעלות או נגד קצה היבשה לגבי איי הפיליפינים, ואכ"מ]

אבל האמת הוא שמפה ישרה אינה נכונה כלל וכלל, כי אי אפשר לצייר עולם העגול ככדור על גבי נייר ישר, וכל הציור נשתנה עד שראוי לומר על מפה כזו **עולם הפוך ראיתי, ועליונים למטה ותחתונים למעלה!** וכשנתבונן על מפת העולם המצויירת על גבי כדור ונשים את ירושלים במרכז יצטייר לעינינו ציור שונה לגמרי, ויתברר לנו איך מפה ישרה מטעה את העינים. והטעות במפה ישרה לגבי נידונינו מדה נכלל בחצי כדור העליון ומה לא, נובעת מחמת שני גורמים, א. כי המרחק באורך המפה בין נקודה לחבירתה אינם שוים לכל רוחב המפה, המרחק מנקודה כל שהיא בקו המשווה עד נקודה אחרת בקו המשווה הוא הרבה יותר מהמרחק בין נקודה כל שהיא שנמצאת ב60 מעלות צפון או דרום לקו המשווה לנקודה אחרת שנמצאת באותה רוחב.¹⁶ ב. ירושלים אינה במרכז העולם רק משוכה לצד צפון. אבל אם מעמידין את העולם כתיקונה, וזה אי אפשר רק ע"י מפה המצויירת על גבי כדור, הכל יבואו על מקומם הראוי והנכון, ונראה בחוש שיפן נמצא בחצי כדור העליון ואסטרליא בחצי כדור התחתון!¹⁷

ירושלים בחצי מרכז כדור העליון

16 המרחק בין שני הקוין שצוירנו (צ' מעלות למערב ירושלים וצ' מעלות למזרח ירושלים), הוא כ־: בקו המשווה המרחק הוא קרוב ל20,000 ק"מ, וב60 מעלות צפון (או דרום) לקו המשווה המרחק הוא בערך 4000 ק"מ! וכן המרחקים מירושלים לסיביר ולשנחאי ולאסטרליא הם שונים לגמרי ממה שנראה על המפה, מירושלים לסיביר (הנמצא על קו צ' מעלות מירושלים) הוא 7600 ק"מ, בעוד שמירושלים עד שנחאי 8200 ק"מ! (בקו ישר אמיתי, ובקווי האורך הנרשמים שעל המפות הם יותר, עיי' להלן בדברינו מהו קו ישר). ומירושלים לאסטרליא היא 12000 ק"מ!, ולא זו בלבד אלא אף אלאסקא נמצאת בחצי כדור העליון! והיא קרובה לירושלים יותר מאסטרליא, ואם

והנה גם במפת העולם המצויירת על גבי כדור הנקרא גלובוס (Globe) יש אופן שיכולין להעמיד את הכדור (בטעות) שיהא נראה לפנינו כאילו יפן הוא בחצי כדור התחתון ואסטרליא בחצי כדור העליון. כי לכל גלובוס מצייירים בו את קו המשווה באמצע וקוטב צפוני מלמעלה וקוטב דרומי מלמטה, ובאופן זה אם נעמוד את ירושלים במרכז רק בין מזרח למערב אבל לא בין צפון לדרום, והמרכז בין צפון לדרום ישאר כפי שציירוהו מצייירי הגלובוס, ונניח שהמרכז הוא קו המשווה, ונחלק את הכדור לחצאין מקוטב צפוני עד קוטב דרומי נגד צ' מעלות מירושלים, אז יצא לנו שיפן הוא בחלק (התחתון?) שאינו מחובר לירושלים, ואסטרליא יהי בחלק (העליון?) המחובר לירושלים.

אבל דבר פשוט מאוד שאין שום טעם להעמיד את הכדור באופן זה, ועמידה כזו בטעות יסודה, שהלא כשם שירושלים היא המרכז בין מזרח למערב, כן היא המרכז בין דרום לצפון, וכשם שבין מזרח למערב התחלנו בנקודת המרכז שהיא ירושלים ומשם מותחין צ' מעלות למערב וצ' מעלות למזרח, ולא להיפך להתחיל מן גבולות היבשה והמרכז יהא באמצע הגבולות, כן צריך לעשות בין צפון לדרום להתחיל מנקודת המרכז ולעשות את ירושלים למרכז, ומשם צ' מעלות לצפון וצ' מעלות לדרום הם בכלל ישוב העליון¹⁸.

ה. טעם ב' - שנחאי נמצא בקו ישר נגד מזרח ירושלים

והנה יש להוציא טעם וסברא אחרת להמתחת הקו מקוטב צפוני לקוטב דרומי נגד קצה המזרח שבנקודת שנחאי, ע"פ איזה הגדרה שנמצא בתוך דברי החזו"א במכתב ובאגרות, והגם שלא כתב להדיא שזוהי הסיבה והטעם ששם מתחיל היום, ואולי לא כתבו רק לסימנא בעלמא כדי לידע היכן למתוח הקו, עכ"ז אולי כוונתו היתה גם ליתן טעם לגבול הזה.

והוא, מזה שכתב במכתב השני "זכרון צ' מעלות למזרח אינו אלא במשך קו ישר מירושלים אבל הישוב הצפוני מתארך למזרח יותר מצ' מעלות", וכעין זה כתב באגרותיו "ובפרט שנתבררה המציאות כדבריהם (הרז"ה והכוזרי), שאין ישוב נגד ירושלים רק צ' מעלות". ויש לעיין בכוונתו, איך נתבררה המציאות כדברי הראשונים, ואכ"מ.

נצרף חידושו של החזו"א דיבשה המתחלת בחצי כדור העליון, כל היבשה נטפלת אליה, א"כ כל אמריקא הצפונית והדרומית יקדימו לירושלים!

18 ואם יטען הטוען שדוקא כשאנו מדברים על הגבולות בין מזרח למערב שאין בכדור העולם נקודה שהיא מזרח ונקודה שהיא מערב (כידוע שהחמה סובבת והולכת ממזרח למערב, וכל נקודה ונקודה היא מערב כלפי צד מזרח שלה ומזרח כלפי צד מערב שלה), ולכן יכולין אנו לקבוע סוף המזרח וסוף המערב והאמצע איך שאנו רוצים, ולעשות את ירושלים לאמצע מפני חשיבותה, משא"כ בין צפון לדרום שיש נקודת הצפון הנקרא קוטב צפוני ונקודת דרום הנקרא קוטב דרומי, ולכן המרכז קבוע וקיימא בין ב' הנקודות האלו והוא קו המשווה, ואין אנו יכולים לעשות את ירושלים למרכז בין צפון לדרום.

אף שאין טעם וריח לחילוק הזה, שאין אנו דנין עכשיו על מיקומו של ירושלים בין צפון ודרום, אלא ירושלים היא המרכז, ומרכז ואמצע היינו מכל הצדדין, וכמשי"כ החזו"א בסק"ב וכל שאנו קובעין נקודה באמצע השטח שכל הקוים יוצאים ממנה ומהוים את השטח מכנים אנו את הנקודה טבור ומרכז, עם כל זה נשיב לו לפי טעותו, שקוטב צפוני וקוטב דרומי אינם אלא ביחס לקו המשווה, דהיינו כשקו המשווה היא נקודת המרכז אז נקודת הצפון היא במקום הנקרא קוטב צפוני וכן נקודת דרום. אבל אם קובעים את ירושלים למרכז העולם אז יש לו להמרכז נקודת צפון ונקודת דרום שלו, וכמו שנבאר לקמן בהוכחות ברורות בע"ה עי' לקמן הערה 21.

וצריכין להדגיש כי אמת הוא שיש סברא פשוטה לחלק את הכדור לפי קו הנמשך מקוטב צפוני עד קוטב דרומי, שהרי אנו דנין על הילוך החמה שסובבת והולכת לפי קו הרוחב (עי' להעיל הערה 10), אבל כאמור החזו"א לא חשש כלל למהלך החמה, וכל הנידון הוא בחשיבות היבשות, היכן נמצאות בחלק העליון או בחלק התחתון.

משמע מדבריו שהטעם לשיטת הרז"ה דמותחין הקו נגד צ' מעלות למזרח ירושלים הוא משום שהישוב נגד ירושלים, והיינו קו ישר מירושלים למזרח, מסתיים בצ' מעלות, ושם היא קצה המזרח שכתב הרז"ה, ומשם מתחילין הימים.

והנה הסברא הזו צריכה ברור וליבון (אם היתה כוונתו לתת טעם לשיטתו), דמה בכך שהישוב נגד ירושלים מסתיים שם, הלא שלא כנגד ירושלים הישוב מתארך עוד יותר, האם נאמר שגם זאת נכללת בכבודה של ירושלים שרק מה שנמצא נגדה היא חלק מיבשת ירושלים ולא מה שאינה נגד ירושלים, הלא אי אפשר לומר כן, שהרי ס"ל להחזו"א שגם חלק היבשה המתארך ויוצא חוץ לצ' מעלות, ואינו נמצא כלל נגד ירושלים, דהיינו ארץ סיביר, ג"כ נטפל לירושלים, וא"כ איזה כבוד לירושלים הוא זה? והלא כל החילוק משנחאי לסיביר הוא שכאן מותחין קו ישר לכל רוחב הכדור, ונגד סיביר הקו מתעקם, ואיך חלוקה זו מוסיפה לכבודה של ירושלים?

ולכאורה כוונתו ע"פ מה שכתב באגרת הנ"ל "שרצועות היוצאות מהיבשת לתוך הים נטפלות ליבשת" ומזה שקראו רצועות וטפל מכלל שעד שנחאי הוא העיקר, והשאר הם רצועות, וטעם לחילוק זה הוא כאמור שמה שנמצא נגד ירושלים הוא העיקר, ומה שאינו נגד ירושלים איננו אלא טפל, ולכן כשאנו דנין על כל רוחב העולם, מותחין הקו נגד עיקר היבשה ולא נגד הטפל. וכן משמע בסוף דברי האגרת הנ"ל "ויש להוסיף שאם באנו להאריך בישוב בשביל איי יפן נצטרך לנטות מירושלים לצפון, ומי שם גבול עד כמה לנטות לצפון, והלא אפשר לנטות עוד לצפון ולפגוע בסיביר" ע"כ, ומשמע שכשאנו גובלין את קצה הישוב כדי לקבוע היכן למתוח הקו על כל רוחב העולם מצפון לדרום אין לנטות מירושלים, וזהו כבודה של ירושלים. [אלא שיש לתמוה על מש"כ והלא אפשר לנטות עוד לצפון ולפגוע בסיביר, ומה בכך שנפגע בסיביר? ואכ"מ.]

ו. האם הוא קו ישר?

אולם דבריו צריכים נגר ובר נגר כדי להתאימם עם המציאות, כי שנחאי לא נמצאת בקו ישר נגד ירושלים למזרח כלל! גם בזה מפות הישרות המצויירות על נייר מטעין את עין האדם שיהא נראה כאילו שנחאי נמצאת נגד ירושלים, אבל אין זה תואם עם המציאות לגמרי. והנה גם מפות המצויירות ע"ג כדור יכולות להטעות את העין שתהא נראה כאילו שנחאי נמצאת בקו ישר נגד ירושלים, אבל אין זה נכון! ונבאר.

ראשית, עלינו להקדים, שלכאורה על גבי דבר העגול ככדור מהו קו ישר ומה אינו קו ישר, ומה פ' שמקום פלוני הוא נגד מקום פלוני, הלא על גבי כדור מאיזה נקודה נקודה עד נקודה אחרת באיזה מקום שהיא יכולין לעולם למתוח קו ישר? אלא שהדבר פשוט שכשאנו אומרים קו ישר מירושלים או נגד ירושלים היינו שנמצא כנגד מזרח ירושלים ממש, ואם נוטה לצפון (מזרחית צפונית) או לדרום (מזרחית דרומית), בהחלט שאינו קו ישר אלא קו משופע, ואינו נגד ירושלים, דאי לא תימא הכי גם סיביר הוא נגד ירושלים, ופשוט¹⁹.

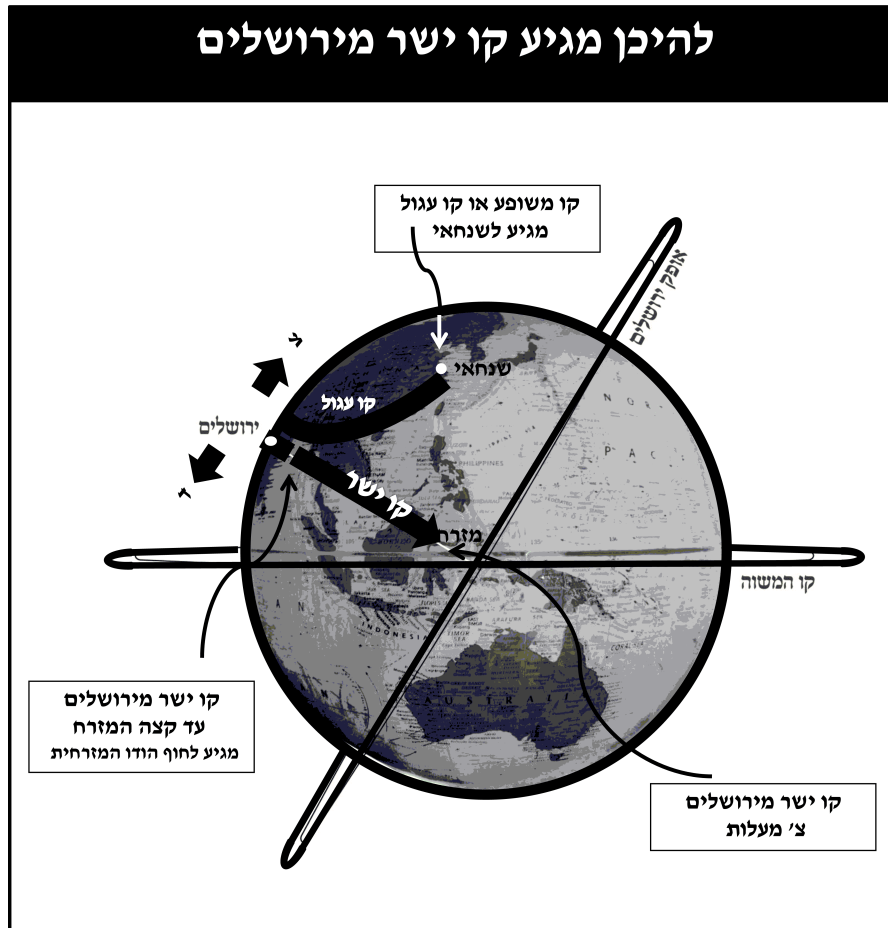
19 וכשם שבמפה ישרה המצויירת על גבי נייר כשאנו דנים על כל המפה ביחס לאיזה עיר או נקודה במפה באיזה צד לאותה עיר נמצא כל מקום ומקום, צריכים להוציא מן המקום ההוא קו ישר לצפון וקו ישר לדרום וקו ישר למזרח וקו ישר למערב, ורק המקומות הנמצאים על הקוים ממש הם מכוונים נגד העיר, ונמצאים בקו ישר. אבל שאר המקומות אינם מכוונים נגד העיר, והם מורכבים משני צדדים מזרחית צפונית או מזרחית דרומית וכו', ואע"פ שיכולים למתוח קו בלי לנטות ימין ושמאל מן העיר לאיזה מקום שרוצים, על ידי שנמתח קו משופע, אבל

ועכשיו נראה היכן מגיע קו ישר של צ' מעלות נגד ירושלים "למזרח". והתשובה פשוטה מאוד למבינים בענין זה, שקו ישר מירושלים צ' מעלות למזרח מגיע לקו המשווה ולא לשנחאי! ואף שדבר זה פשוט ננסה להוכיח ולהסביר את הדברים לאלו שאינם בקיאים ברוחות העולם העגול ככדור.

דבר ידוע לכל שצד מזרח וכמשמעו הוא הצד שהחמה עולה וזורחת משם ובתקופת ניסן ותשרי, והנה ירושלים יושבת בכ³¹ מעלות מצפון לקו המשווה, והחמה סובבת והולכת נגד קו המשווה בתקופות ניסן ותשרי, ובתקופת טבת נוטה מקו המשווה עד 23.5° מעלות דרום לקו המשווה, ובתקופת תמוז נוטה מקו המשווה עד 23.5° מעלות צפון לקו המשווה. וא"כ איך זה מתאים עם המציאות שבתקופת ניסן ותשרי החמה זורחת בצד מזרח הלא אנו (בא"י ובאירופה ובאמריקה הצפונית) נמצאים מצפון לקו המשווה, והי' לנו לראות את החמה זורחת מזרחית דרומית (ואפי' בתקופת תמוז אין החמה מגיע נגדינו ועדיין נוטה לצד דרום, שהרי החמה סובבת על 23.5° מעלות צפון לקו המשווה ואנו נמצאים יותר לצד צפון 31° מעלות צפון לקו המשווה ומעלה)?

והתשובה לשאלה זו היא, שגם בזה מפות הישרות מטעין את עין האדם כאילו קו המשווה בצ' מעלות למזרח ירושלים נמצא במזרחית דרומית מירושלים, אבל באמת אינו כן, כי בעולם העגול ככדור כשאדם עומד בירושלים וימינו נגד דרום ושאלו נגד צפון ופניו כלפי מזרח, אז פניו מכוונים נגד נקודת קו המשווה בצ' מעלות מירושלים. ואם יתחיל לילך ישר בלי לנטות ימיין ושמאל לעולם לא יגיע לשנחאי אלא לקו המשווה. ולהיווכח שהאמת כדברינו תיקח גלובוס ותמתח קו ישר לרוחב העולם, מקוטב צפוני לקוטב דרומי נגד ירושלים, דהיינו שהקו יעבור דרך ירושלים, נמצא שיש לפניך קו ישר שקצה האחד מסתיימת בצפון וקצהו השני בדרום, עכשיו תמתח קו מנקודת ירושלים למזרח, והיינו קו ההולך לאורך העולם, ותמתחהו ישר בלי לנטותו יותר לצפון או לדרום, (בזווית ישרה (RIGHT ANGLE) בת 90° מקו העובר מצפון לדרום), ותראה בחוש שתיפגע בקו המשווה ולא בשנחאי!

בהכרח שאין זה קו ישר אלא קו משופע. וה"ה במפה ע"ג כדור רק מה שמכוון נגד מזרח ירושלים ממש, נמצא נגד ירושלים.

והנה כאמור לעיל גם כאן מפות המצויירות ע"ג כדור יכולין להטעות את העין כיון שמצויירות קוי רוחב הנראים כאילו הם קוים ישרים, אבל האמת הוא שהם קוים מעוקמים ועיגולים ואינם ישרים כלל! ולא נעשו רק כדי לציין בכל מקומות העולם בכמה מעלות הם מרוחקים מקו המשווה, ואמת הוא שיש איזה ישרות בקוים ההם, שביחס לקו המשווה כל הקו שוה בריחוקו מן קו המשווה, אבל בהחלט שאינו קו ישר. ואם אדם העומד בירושלים וימינו לדרום ושמאלו לצפון, וינסה לעקוב אחרי הקוים המצויירים על הגלובוס יצטרך לנטות לצד שמאל.²⁰

20 ויש שטעו בזה להקשות שהלא ע"ג דבר עגול אין שום קו שיהא ישר שהרי בהכרח יצטרך לעגל כפי עיגולו של כדור, - אולם טעות היא בידם, שמה שמתעגל בשביל עיגולו של הכדור אין זה מגרע מן הישרות, משל למה הדבר דומה לא' ההולך בדרך ישרה ופוגע בהר ועולה ויורד בהר בלי לנטות ימין ושמאל, האם נטה בזה מן הדרך

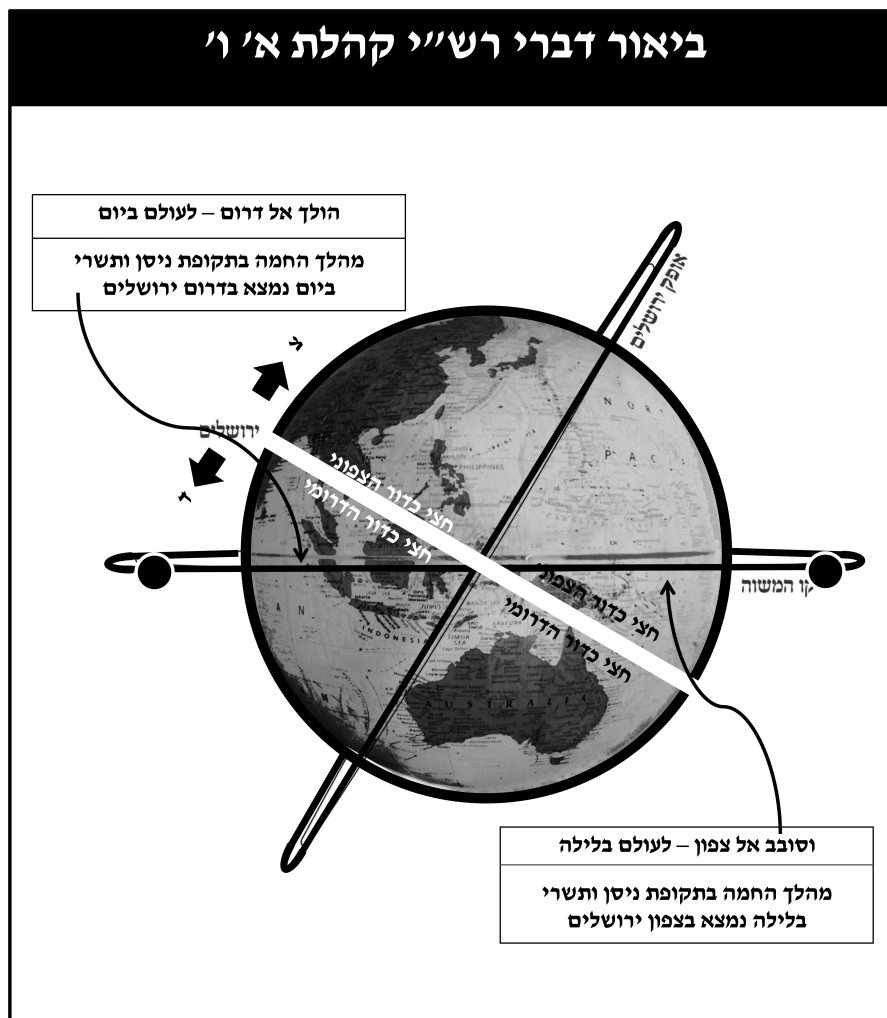
ובאמת הדברים מבוארים בהדיא בשו"ע הרב סי' צ"ד סק"ד וז"ל "ונקודה זו (היינו נקודת המזרח שהזכירה לעיל) הוא מקום יציאת השמש לעיר זו בתקופת ניסן ותשרי האמיתית והוא מקום פגישת גלגל משוה היום באופק עיר זה" עכ"ל. והיינו שנקודת אמצע המזרח (לאפוקי מזרחית דרומית או מזרחית צפונית) הוא במקום שנפגשין קו המשוה וקו האופק (ועי' חזו"א הל' קידוש החודש סי' קט"ו סקב"ב). והציור הוא כזה:

וראי' לזה²¹ ממה שפירש"י בקהלת א' ו' על הפסוק הולך אל דרום וסובב אל צפון

הישרה? אנו דנין על ישרות בין "ארבע רוחות העולם", ולא לגבי עלי' וירידה (ובאמת לגבי העולם אין זה אפי' עלי' וירידה כי כל מקום שהולך הקרקע נעשה ישר תחתיו מחמת כח המשיכה, אבל אין זה נוגע).
 21 ועפ"י יתבאר היטב מה שכתבנו לעיל דנקודת צפון ונקודת דרום ביחס לירושלים אינו בקוטב צפוני וקוטב דרומי המסומנים על כל המפות. שאם נמתח קו ישר מירושלים עד לאמצע המזרח שלו, שהוא כאמור בנקודת קו המשוה בצ' מעלות מזרחית לירושלים, ונמשיך למתוח עוד את הקו להלאה בלי לנטות ימין ושמאל עד ק"פ מעלות מירושלים, וכן נעשה למערב ירושלים שנמתח קו מירושלים עד נקודת אמצע המערב שלו שהיא מקום פגישת גלגל משוה היום באופק מערב, שהיא צ' מעלות למערב ירושלים בקו המשוה, וגם שם נמשיך למתוח את הקו להלאה בלי לנטות ימין ושמאל עד ק"פ מעלות, עד שיפגישו שני הקווים זה בזה, ויצא לנו קו המקיף את כל העולם, ומה שנמצא למעלה מן הקו הוא צד צפון לירושלים, ומה שנמצא למטה מן הקו הוא צד דרום לירושלים, ולפי"ז נקודת הצפון ונקודת הדרום הם במרכז חצאי הכדור.

ופירש"י הולך אל דרום - לעולם ביום. וסובב אל צפון - לעולם בלילה. שלכאורה קשה מאד שהלא א"י נמצא ב 31° מעלות צפון לקו המשווה, והשמש לעולם אינה חוצצת 23.5° מעלות, וא"כ נמצא שלעולם השמש בין ביום ובין בלילה בצד דרום לא"י. ולמה שביארנו הדברים מבוארים ומבוררים כמין חומר, שבלילה באמת השמש נמצאת לצד צפון ארץ ישראל!²²

22 יהא חלקי ממביאי גאולה לעולם, ואומר דבר בשם אומר, ראי' זו לימדתי מן מאמרו הנפלא של הרב ברוך שובקס בקובץ אור ישראל גליון כ"ח בענין צד שכנגד א"י בניו יורק

העולה מכל הנ"ל, שקו ישר מירושלים למזרח לא מגיע לשנחאי. ולפי זה שנחאי לכאורה אין היא קצה המזרח שהזכיר הרז"ה בדבריו, שהרי החזו"א הוציא את שיטתו מדברי הרז"ה שכתב יושבי קצה המזרח, וגם הזכיר שש שעות מירושלים (שהוא צ' מעלות), וכדי להתאים שני הסימנים קבע שהמדובר הוא שנחאי שהוא קצה המזרח בקו ישר נגד ירושלים, אבל כפי מה שביארנו והוכחנו ששנחאי איננה נגד ירושלים, לכאורה אי אפשר להרכיב שני הסימנים "קצה המזרח" ו"שש שעות" ביחד ולהתאימם זה לזה. כי קצה היבשה למזרח נגד ירושלים היא **בחוף הודו המזרחית** שאינה רחוקה מירושלים "שש שעות" ולא "צ' מעלות" אלא נמצא בכ"ד מעלות מירושלים!

ולכאורה גם דברי הרז"ה צריכים עיון שהרי קצה המזרח אינה עולה בקנה אחד עם שש שעות מירושלים שהוא 90° , וממנ"פ אם קצה המזרח הוא בקו ישר נגד ירושלים, היא בחוף הודו המזרחית שהיא 45° מעלות מירושלים, ואם אין כוונת הרז"ה דוקא לקו ישר נגד ירושלים, א"כ קצה המזרח היא בקצה ארץ סיביר שהיא 156° מעלות מירושלים?²³

אולם כל קושייתנו לא קשה אלא דוקא לשיטת החזו"א, וכמו שהקדמנו לעיל, שהסיבה לצ' מעלות היא משום שהיא קצה המזרח ולא צ' מעלות היא הגורמת אלא קצה המזרח, ולכן צריכין אנו לדעת על מה ולמה שנחאי היא קצה המזרח ולא סיביר, אבל בדברי הרז"ה בעצמו י"ל שלא קצה המזרח הוא הגורם אלא צ' מעלות וכמו שכמה גדולי עולם באמת נקטו כן בדברי הרז"ה²⁴. אבל החזו"א שולל זה בהדיא, שלא צ' מעלות היא הגורמת אלא קצה המזרח, וז"ל בסק"ו והם (הראשונים) לא הזכירו צ' מעלות אלא תחלת המזרח ואדרבה אם יהינן צ' יהי התאריך החולף באמצע הישוב וזה שהיטו"ע מרחיק בתכלית הריחוק". ואם תחלת המזרח היא הגורמת דבריו קשים להולמם כי שנחאי איננה תחלת המזרח ואין היא נמצאת בקו ישר נגד ירושלים, ותחלת המזרח בקו ישר נגד ירושלים היא **בחוף הודו המזרחית!**

לסיכום: החזו"א כתב שיש למתוח קו ישר מצפון לדרום נגד שנחאי, ומה שלפנים מן הקו מקדים, וצ"ע הטעם והסברא לזה, שהרי אין זה גבול חצי העליון, וגם אין זה קו ישר מירושלים, וגם לא נגד ירושלים, וחזרה שאלתינו למקומה מדוע מתחילין בקו מפותל ובשנחאי משנין את המסלול ומתחילין קו ישר?

והנה מתוך דברי החזו"א יש למצוא עוד ג' טעמים לקביעת קצה המזרח בשנחאי, וכמו שכתבנו לעיל, ועליהם במאמר הבא בע"ה.

23 אם נקבל את דברי הרב ד. יצחקי בקובץ אור ישראל גליון נ"ט שלפני הראשונים לא היתה מצויה מדה מדוייקת באורך העולם ממזרח למערב, 90 מעלות שלהם היא 45 מעלות שלנו, אולי אפשר ליישב מה שכתב שא"י הוא באמצע הישוב, וקצה הישוב למזרח ולמערב נמצאים בשש שעות רחוק מירושלים, ואולי כפי המידה שהיתה ידועה להם, כוונתו לחוף הודו המזרחית למזרח כי שם מגיע קו ישר מירושלים לקצה המזרח, וחוף אפריקא המערבית למערב כי שם מגיע קו ישר מירושלים לקצה המערב, ששניהם שוים בערך באותו מרחק מירושלים. (ויש לדחות, ואב"מ).

24 עי' בא"ת שם שכ"כ בשם הגרי"מ שפירא גאב"ד טשארטקוב, ובשם הגרא"מ לפידות, וספר אגן הסהר להגרי"ח צימרמן, וקונטרס סוד נקודה דלתתא להגרי"ח דינקלס, ובמועו"ז ח"ו סי' י"ב שהגרי"ז מבריסק והגרי"א קוטלר חששו לשיטה זו לחומרא לגבי ארץ סיביר.

סיכום כל השיטות

1,2 3 4 5 6

1. שיטת החז"א - צ' מעלות מורחית לירושלים, וסיביר ואסטריא גיכ מקדימין.
2. שיטת הגר"מ שפירא - צ' מעלות מורחית לירושלים מצפון לדרום.
3. שיטת היסו"ע? - קי"ד מעלות מירושלים
4. שיטת הגר"ד שפירא - קל"ה מעלות מירושלים. וי"א (עי' ישראל והזמנים) - קמ"ג מעלות מירושלים
5. שיטת הרב בנימין רבינוביץ תאומים - קני"ו מעלות מירושלים (מיצר ברנג)
6. שיטת הגר"מ טיקוונסקי ועוד הרבה - ק"פ מעלות מורחית לירושלים
7. שיטת הרב שמואל מוהליבר ועוד הרבה - כל מקום כפי שהוחזק בו

ההבדל בין רשע גמור לצדיק גמור

מיחייב איניש לבסומי כו' בין ארור המן לברוך כו'. יש לפרש ע"פ מ"ש יש צדיק ורע לו בעולם הזה שאינו צדיק גמור כדי שיקבל עונשו בעולם הזה ויש רשע וטוב לו בעולם הזה רשע שאינו גמור כדי לטורדו בעולם הבא אבל יש צדיק גמור שזוכה כו' שזוכה לב' שולחנות לאכול הפירות בעולם הזה והקרן קיימת לו לעולם הבא כמו מרדכי שזכה לכל הגדולה גם בעוה"ז וכן בהיפך ברשע גמור שאין לו זכות כלל כמו המן שהיה מזרע עמלק ועשו שאבד גם עולם הזה וע"ז אמר דחייב לבסומי בפוריא כ"כ עד דלא ידע כו' היינו שאינו נותן לבו להבחין מדרגה גדולה שיש בין ארור המן שהיה רשע גמור ואבד שתי העולמות לבין ברוך מרדכי שהיה צדיק גמור שזכה לשתי עולמות: (מהרש"א מגילה ז, ב)